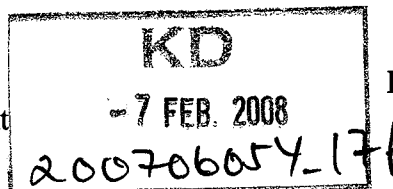

Human-Etisk Forbund

BUSKERUD FYLKESLAG

Det kongelige kunnskapsdepartement
Postboks 8119 Dep
0032 Oslo

Drammen, 4. februar 2008
Ref.:06-08bh 447
Deres ref.: 200706054-/BG

Høring – forslag til endringer i opplæringsloven

Det obligatoriske religionsfaget i offentlige fellesskoler, KRL er blitt dømt i Europarådets menneskerettsdomstol og fått sterk kritikk av FNs menneskerettighetskommisjon.

Det tar tid å få følgende sitat av tidligere høyesterettsjustitiarius Carsten Smith til å bli en del av myndighetenes bevissthet: «Folkestyret gir gjennomslag for flertallets vilje. Menneskerettighetene setter grenser for hva flertallet kan beslutte».

"Fleire av forholda som er tekne opp i dommen, er ikkje endra sida 1997 og gjeld derfor framleis for faget slik det er i dag," og "Krl-faget må derfor endrast slik at det er i samsvar med menneskerettane," slår departementet fast i høringsnotatet.

Human-Etisk Forbund er glade for denne erkjennelsen, men vi ser ikke at faget endres reelt i retning av et pluralistisk og likeverdig fag om religion og livssyn, eller at man på den andre siden sikrer en reell fritaksadgang som ivaretar konvensjonskravene så lenge faget faktisk gir kristendommen en forrang kvalitativt, kvantitativt og metodisk.

Det er uansett bekymringsfullt at det for skoleåret 2007/-08 ikke er lagt inn noen sikring for å hindre fortsatte krenkelser. Som et minimum burde det ha vært gitt adgang til fullt fritak mens departement og regjering vurderte videre arbeid med faget og fritaksordningen.

Den europeiske menneskerettsdomstolen krever at staten tar domfellelsen på alvor, og staten må i neste omgang svare for seg i Europarådets Ministerkomité. Tilsvarende må staten følge opp overfor FN gjennom sin rapportering om menneskerettstilstanden. Begge steder vil også klagerne bli bedt om å kommentere statens tiltak. Det er viktig å merke seg at det er foreldrene som har definisjonsretten her og at det i dommen slås fast at staten ikke kan løpe fra sine forpliktelser ved å peke på retten til å danne private skoler om man opplever å bli overkjørt i den allmene skolen. Staten er i alle utdanningsfunksjoner den påtar seg, ansvarlig for å tilrettelegge for undervisning i tråd med konvensjonskravene.

Adresse:
Torgeir Vraas pl. 6
3044 Drammen

Telefon:
32 89 36 70
Telefaks:
32 89 38 45

Bankgiro:
6005.05.04746
Org.nummer:
975 947 955

Kontortid:
Man-,tirs-og torsdag
10-15
Onsdag 10-15

E-post:
buskerud@human.no
Internettadresse:
www.human.no/buskerud

Domstolen (EMD) har konkludert med at KRL-faget strider mot Den europeiske menneskerettskonvensjonens krav om at obligatorisk undervisning skal være objektiv, kritisk og pluralistisk. Videre er det slått fast at ordningen med delvis fritak, ikke sikrer at konvensjonskravene ivaretas.

Det er KRL-faget slik det var høsten 1997 som er vurdert av domstolen, men som regjeringen også erkjenner, rammer dommen i høy grad dagens fag og fritaksordning. Til tross for stor politisk interesse og gjentatte runder med politisk behandling, er verken faget eller fritaksordningen blitt grunnleggende endret i løpet av de ti årene som har gått siden KRL-faget ble innført.

EMDs kritikk av KRL-faget og fritaksordningen

Går man inn i dommen og ser hva som er vurdert å krenke konvensjonsbestemmelsen, vil man se at det er forhold som ikke er prinsipielt endret fram til i dag:

- Rammeverk rundt faget, innhold og metodikk er ikke grunnleggende endret. Det er fortsatt skolens kristne oppdragende formål som er det normative grunnlaget for undervisningen og det er kristendommen presentert ut fra sin egen selvforståelse (egenart) – med andre ord at det ikke stilles spørsmål ved sannhetsverdien – som utgjør hoveddelen av faget. Religionen skal presenteres levende og engasjert innenfra og forutsetter tilhørighet fra elevenes side som det normale. Identitetsstyrking er en sentral intensjon ved KRL og religiøse aktiviteter og opplæring i disse, er en viktig del av faget. Selv etter at man fikk kritikken fra FN, ble det understreket at all virksomhet i skolen skal ha formålsparagrafen som sitt utgangspunkt og det ble presisert at også de ”utfordrende arbeidsmetodene”, forstått som religionsutøvelse skulle være med.

EMD trekker særlig inn majoritetsreligionens tyngde, tradisjon og særstilling gjennom blant annet Grunnlovens § 2.2 og skolens kristne oppdragende formål. Dette i tillegg til de kvalitative og kvantitative forskjeller man finner i fagets mål, lærestoff, metodikk og intensjoner, gjør at staten noen gode intensjoner til tross, får stryk (fra dommens pkt. 90 – oppsummert i 95). Her har man ikke klart å balansere hensynet til minoritetene i forhold til majoriteten. Retten ser ikke hvordan det er mulig å oppfylle de mer pluralistiske og dialogiske målene med fagets utforming.

Det er riktig at en overvekt av stoff om kristendom ikke alene er i stand til å konstituere en krenkelse. Forutsatt at undervisningen og formålet for den for øvrig var i samsvar med konvensjonsbestemmelsene om at obligatorisk undervisning skal være objektiv, nøytral, kritisk og pluralistisk var ivaretatt og samtidig ivaretar kravet om å være ikke-diskriminerende, kan kristendommen ha en bredere plass. Men dommerne finner altså at så ikke er tilfelle – blant annet på grunn av skolens formålsparagraf, men også i lys av metode, mål, pedagogikk, stoff – vekting – vinkling.

- Fritaksregimet er det samme som i 1997. Dommen peker særlig på at sontringen fritak fra religiøs aktivitet og krav til kunnskap om samme, undergraver en reell rett til fritak. Etter FN-kritikken ble begrepet ”religiøse” foran ”aktiviteter” fjernet, men det er nøyaktig de samme religiøse aktivitetene det er snakk om. De er ikke fjernet fra faget, men er nettopp begrunnelsen for at man i et fag som pretenderer å være åpent, inkluderende og ikke trosopplærende, innser at man må ha en adgang til fritak.

Den delvise fritaksordningen er vurdert i forhold til om den er tilstrekkelig til å sikre foreldreretten, gitt fagets kristne prioritet. Domstolen konkluderer med at den delvise

fritaksretten ikke ivaretar konvensjonskravene av flere grunner. Ikke minst avviser domstolen skillet mellom aktivitet og kunnskap og viser til at det gjør at fritaksretten ikke blir reell (pkt 99). Dommen slår fast at differensiering av arbeidsmåter ikke løser problemet, men snarere hindrer fritaksretten i å være reell (pkt.100). Videre finner domstolen at ordningen fordrer urimelig mye mer av de aktuelle minoritetsforeldre når det gjelder innsikt i undervisningen og i forhold til å måtte blottlegge sensitive anliggender som livssyn. Alt dette fører til at ordningen i seg selv er upraktisk. Målsettingen om å holde elevene mest mulig samlet, trekker i samme retning, mot en konklusjon om at fritaksretten ikke er reell.

Behovet for avklaringer

Realiteten er at KRL-prosjektet ikke ivaretar og sikrer de mest grunnleggende menneskerettighetene i sitt forsøk på å forene to diametralt motstridende intensjoner. Det er ingen mulig vei videre uten å erkjenne det og ta det på alvor.

På bakgrunn av sakens alvor, anmoder Human-Etisk Forbund på det sterkeste regjeringen om å bidra til å finne en løsning som står seg menneskerettslig over tid og uavhengig av skiftende politiske flertall.

Det er behov for å ta de grunnlagsdiskusjonene og avklaringene som aldri ble tatt i den politiske prosessen som førte fram til det skjøre kompromisset KRL-faget er. Beslutningstakerne må gjøre et reelt og forpliktende valg:

- Enten fortsatt kristen påvirkning i religionsopplæringen. En undervisning som rommer religiøs identitetsstyrking og oppdragelse, kan ikke være obligatorisk. Dette må innebære rett til fullt foreldrebestemt fritak og rett til alternativ ikke-konfesjonell undervisning. Med andre ord en situasjon som minner om ordningen før 1997.
- Eller reell felles undervisning. Et reelt fellesfag kan ikke ha en dominerende tradisjon som utgangspunkt, men må være barne- og/eller kunnskapssentrert, og kan ikke ivaretas av kristendomsfaglige miljøer og teologiske fakulteter. Dette må innebære et klart brudd med skolens ansvar for å bidra til kristen oppdragelse og preging, og introdusere et helt nytt REL-fag eller tilsvarende. Religiøs oppdragelse og påvirkning må overlates til foreldrene og menigheter. Vi minner om at Den norske kirke pr i dag får 150 millioner årlig – med løfte om en opptrapping til 250 millioner for å ivareta dette.

I så måte var Human-Etisk Forbund optimistiske da regjeringen lanserte sitt høringsnotat i begynnelsen av desember. Særlig var vi glade for forslaget om å ta konvensjonens krav til obligatorisk undervisning inn i lovteksten.

Fagets rammeverk

Departementet viser til at man fjernet den ekstra lojalitetsplikten for lærere i § 2-4 ved siste korsvei og: *Omgrepet "evangelisk-luthersk tru" vart endra til "evangelisk-luthersk kristendomsforståing" for å fjerne inntrykket av tru og for å sikre ei meir kvalitativt likeverdig handsaming av religionar og livssyn.*

I samme runde ble det presisert at all virksomhet i skolen skal ha som utgangspunkt og bidra til å realisere skolens kristne oppdragende formål. Og det ble understreket at alle arbeidsmåter og aktiviteter, også de som inneholdt trosutøvelse, fortsatt skal være med for å ivareta fordringen om å presentere religion ut fra sin egenart og selvforståelse. Med andre ord skjedde det ingen realitetsendring man nå kan bygge videre på.

Faget pretenderer på den ene side å være åpent og inkluderende, men er på den annen side fortsatt et kristent oppdragende fag. Det er dette dilemmaet departementet ikke rydder opp i med sitt forslag til ny § 2-4:

"Den som skal undervise i religion, livssyn og etikk, skal presentere ulike verdsreligionar og livssyn på ein objektiv, kritisk og pluralistisk måte ut frå deira eigenart. Dei same pedagogiske prinsippa skal leggjast til grunn for undervisninga i dei ulike emna."

Helt summarisk vil konvensjonskravene i praksis kreve følgende som ikke lar seg forene med dagens KRL-fag:

Objektivt – kan ikke ha teologi, trosutøvelse, levendegjøring og innenfra-perspektiv som basis. En skole med formål å bidra til kristen oppdragelse eller på annen måte forrang til majoritetsreligionen, kan ikke påstås å være objektiv.

Kritisk – kan ikke som norm uforvarende og uten mulighet til distanse ta barna med på innsiden gjennom å forutsette deltakelse i opplevelsedimensjonen ved religion, men må tvert i mot gi elevene redskaper og anledning til kritisk refleksjon om religionenes krav på sannhet, praksis og læresetninger.

Pluralistisk – kan ikke skjevfordele kvantitativt, kvalitativt og/eller metodisk slik dagens fag gjør, men må legge mangfold og ulikhet som selvstendige verdier til grunn for undervisningen.

Kjernen er at regjeringens forslag til et nytt første ledd ligger an til å innføre et RLE-fag som er prinsipielt annerledes enn dagens KRL-fag, mens annet ledd i samme paragraf opprettholder faget som et kristendomsfag. Det er nettopp denne konstruksjonen og forsøket på å forene uforenelige størrelser som er felt i EMD. I og med at man ikke legger opp til noen grunnleggende endring i læreplanen, er det fortsatt lagt opp til et fag i kristendomstradisjonen.

Fra Human-Etisk Forbunds side vil et minimumskrav for et reelt RLE-fag være at man ikke har med det andre leddet: *"ut frå deira egeinart"* og at man eksplisitt legger til grunn en menneskerettslig tolkning av begrepene "objektivt", "kritisk" og "pluralistisk". Hvis ikke dette er politisk mulig å få gjennomslag for nå, må man sikre seg ved å tilrettelegge for tilstrekkelig organisert fritak og alternativ undervisning.

Fagets innhold, læreplan, læremidler - lærerutdanning

HEF er positive til at departementet erkjenner:

Men EMD finn etter ei samla vurdering at det er kvalitative skilnader i undervisninga i kristendom samanlikna med dei andre delane av faget, og meiner derfor at det er uklårt korleis formålet med faget: "å fremje forståing, respekt og dialog", kan verte nådd. På denne bakgrunnen konkluderer domstolen med dei samla kristendomselementa i faget er i strid med EMK.

I høringsnotatet heter det videre: *Endringane fører med seg behov for endringar i læreplanen for faget, slik at det er i samsvar med menneskerettane og at opplæringa er objektiv, kritisk og pluralistisk.*

Dette er vi enige i. Det er imidlertid ikke mulig å se at de omformuleringer departementet foreslår i fagets rammeverk vil føre til de nødvendige endringer eller i det hele tatt får noen konsekvenser når det gjelder dagens fag eller fritaksordning. Sett i lys av at Norge får kritikk for ikke å oppfylle fagets intensjon med tanke på dialog og pluralisme, er det oppsiktsvekkende at departementets eneste signal når det gjelder læreplanen, er at man av

hensyn til historie og kulturarv fortsatt skal ha med mer stoff om kristendommen enn om andre religioner og livssyn. Og kompetansemålene for undervisningen skal være de samme.

Både utvalg av stoff, vinkling, mål og tilnærming vil være viktig for å kunne endre faget fra et kristendomsfag til et likeverdig fag om religion, etikk og livssyn. I stedet for innenfraperspektiv trengs formidlingsmåter som gjør det mulig å holde avstand og anvende kritisk tenkning i møte med lærestoffet.

Et konkret forslag fra vår side, er å legge langt sterkere vekt på filosofi og idéhistorie som både metode og kunnskapstilfang. I den filosofiske tradisjon finner vi viktige bidrag til fremme av toleranse og pluralisme. For å være et ærlig og redelig, objektivt og pluralistisk fag, er det viktig å presentere andre kilder til refleksjon om eksistensielle spørsmål enn religionene alene.

Fagets navn

Fra vår side ser vi det prisverdige i å ønske et fagnavn som signaliserer en større grad av likeverdighet, men slik vi ser det fortjener ikke faget noe nytt navn før det ligger en realitet bak navnebyttet.

Skolens formål

Saken må uansett ses i sammenheng med forslaget om å endre skolens formålsparagraf.

Vi minner om at skolens formål enn så lenge er å hjelpe til med å gi elevene en kristen og moralsk oppdragelse – altså et formål som går langt ut over objektiv, kritisk og pluralistisk formidling av kunnskaper.

Det beste ville være om Stortinget som svar på kritikken fra henholdsvis FN og EMD, vedtok en formålsformulering som forplikter skolen til å fremme pluralisme og mangfold og menneskerettsnormer for øvrig.

Fritaksretten

Vi siterer fra høringsnotatet der departementet vurderer fritaksretten:

3.3 Vurdering

Endringane som vart gjorde i fritaksreglane i 2005, kjem i hovudsak også i møte kritikken frå EMD. Foreldra skal ikkje lenger søkje om fritak, berre gje melding, og meldinga skal ikkje grunngjevast. Kravet om årleg informasjon om reglane for fritak er tekne inn i loven. Men dommen peiker på at det er ein føresetnad for å kunne melde fritak at foreldra har god nok kunnskap om innhaldet i opplæringa. Derfor er det naudsynt med god informasjon om innhald og arbeidsmåtar i opplæringa.

3.4 Framlegg

Departementet kjem derfor med framlegg om å presisere kravet om informasjon om innhaldet i opplæringa ved å føye til "og innhaldet i opplæringa" i det fjerde leddet i føresegna i opplæringslova § 2-3 a.

Vi oppfatter uten tvil gjennomgangen av fritaksordningen som høringsnotatets aller svakeste del. Departementet legger opp til å opprettholde nøyaktig det samme fritaksregimet som EMD finner at krenker barn og foreldres grunnleggende menneskerettigheter. Det gis fortsatt bare adgang til fritak fra å delta i religiøse aktiviteter, men ikke fra kunnskap om de samme aktivitetene. Når man i det hele tatt opererer med et presumptivt skille mellom aktivitet og kunnskap, må det innebære at man fortsatt forutsetter at det skal skje aktiviteter av religiøs karakter i skolen og i KRL-faget. Dermed er det ikke snakk om en "objektiv", "nøytral" og

”pluralistisk” undervisning som ivaretar den distanse som er forutsetningen for å sikre at undervisningen ”ikke er egnet til å påvirke i retning av kristen tro.” Igjen ser vi at det er ”religionenes egenart” og identitetsbygging som gis forrang. Det hadde bare vært menneskerettslig akseptabelt om man samtidig innrømmet en reell og tilstrekkelig grad av foreldrebestemt fritak og tilbød alternativ ikke-konfesjonell undervisning.

Både FN og EMD har sett det paradoksale i at staten på den ene siden har hevdet at faget svarer til konvensjonskravene samtidig som man har et fritaksregime basert på at man i begrenset omfang kan få fritak fra deltakelse i religiøse aktiviteter som finner sted i den samme undervisningen.

Fleire av forholda som er tekne opp i dommen, er ikkje endra sida 1997 og gjeld derfor framleis for faget slik det er i dag. Dommen omtaler også deltaking i religiøse aktivitetar (bøn, salmesong, gudstenester og liknande) og uttrykkjer ofte, spesielt for dei yngste elevane.

I et objektivt, kritisk og pluralistisk fag ville ikke disse aktivitetene ha forekommet, men i og med at man fortsatt holder på at religionen skal presenteres ut fra sin egenart og departementet heller ikke denne gang eksplisitt tar disse aktivitetene ut av fag og læreplan, står vi fortsatt i nøyaktig samme situasjon som Norge er dømt for.

Vi vil bestemt hevde at departementet tar feil når det hevdes at:

Endringane som vart gjort i fritaksreglane i 2005, kjem i hovudsak også i møte kritikken i dommen frå EMD.

Premisset om at man ryddet opp etter FN-kritikken holder ikke: Verken den gang eller nå legges det opp til å fjerne de trosopplærende og trosutøvende elementene fra faget eller reelt endre kristendommens forrang. Dermed er det ikke snakk om et objektivt fag som eliminerer behovet for fritak. Tvert imot slo man fast etter kritikken fra FN at ingen arbeidsmåter skulle nedtones, men at man skulle vise særlig aktsomhet ved bruk av det man kalte ”utfordrende arbeidsmåter”. Og i samme moment som man fjernet den ekstra forankringen av læreres lojalitet til skolens formål i § 2.4, understreket man at all virksomhet i skolen skal ha utgangspunkt i og bidra til å realisere skolens kristne oppdragende formål. Med andre ord fant det ikke sted noen realitetsendring i 2005 som man nå kan bygge videre på.

De ”tiltak” man iverksatte etter FN-kritikken er helt utilstrekkelige i forhold til den alvorlige kritikken EMD kommer med. Om man skal melde eller søke om fritak er helt irrelevant så lenge loven hjemler at skolen kan overprøve foreldrenes melding og det uansett ikke er adgang til fritak fra noe stoffområde i faget. Og det i en situasjon hvor kristendomsdelen er dømt konvensjonsstridig. I den grad det overhodet kan snakkes om endringer etter 2005, berører de slett ikke EMDs hovedankepunkt: Det fiktive skillet mellom kunnskap og religiøse aktiviteter.

Departementet kommenterer ikke de viktigste innvendingene EMD hadde når det gjaldt ordningen med delvis fritak:

”However, in the Court’s view, this distinction between activity and knowledge must not only have been complicated to operate in practice but also seems likely to have substantially diminished the effectiveness of the right to partial exemption as such.” (Pkt 99)

Skillet mellom kunnskap og aktivitet er fiktivt og umuliggjør reelt fritak.

Nettopp det at en ikke kan kreve fritak fra ulike emner i læreplanen, men bare fra religiøse aktiviteter i tilknytning til dem, er kjernen i problemet. Om man så skal søke eller melde en

slik form for fritak, blir en uinteressant problemstilling all den tid problemet er at skillet mellom kunnskap om og deltakelse i, hindrer et reelt fritak.

Ein kan ikkje krevje fritak frå kunnskap om dei ulike emna i læreplanen. Det er ikke minst her krenkelsen skjer! Dette prinsippet er ikke endret etter kritikken fra FN, og det foreslås fortsatt ikke endret.

Da faget ble evaluert, forstod ikke de fleste lærere som ble spurt spørsmålet om hvordan de la til rette for at noen skulle tilegne seg stoffet "fra innsiden" mens andre skulle kunne arbeide med stoffet basert på et utenfra-perspektiv. Differensiering i forhold til hva som er kunnskap og hva som er utøvelse av religion, har snarere vist seg som et teoretisk skille enn noe annet.

Fritak ut fra denne tenkningen, fungerer ikke og kan ikke fungere, slår dommen fast og det må staten ta på alvor. Den type fritaksregime KRL-faget har, må forkastes. Det er vanskelig å tenke seg at overvåkingsorganene vil akseptere at staten ikke foretar substansielle endringer her for å forhindre nye krenkelser.

Et absolutt minimumskrav, må være å fjerne all trosutøvelse fra faget om man ønsker et reelt og likeverdig felles fag. Om det ikke er politisk mulig, må alternativet være å innføre en klar organisatorisk tilrettelegging av fritak som er oversiktlig og forutsigbar om man på nytt våger seg på å balansere kristent hegemoni og minoritetsrettigheter innen samme ramme. Kanskje er en form for todeling av undervisningen en mellomstasjon vi må innom? En uketime felles – en time delt der barn fra hjem som ønsker det får kristen fordypning mens de andre elevene arbeider mer komparativt eller får fordypning i filosofi eller annet religionsnøytralt stoff.

Avsluttende merknader

Vi vet at KRL-faget er et politisk kompromiss mellom et fortsatt kristent hegemoni i skolen og et ønske om noe annet, et åpent og inkluderende religions- og livssynsfag. Etter ti år og med to fellende avgjørelser mot Norge fra internasjonale menneskerettighetsorganer, er det på tide å rydde opp gjennom å gjøre et ærlig og forpliktende valg.

Det politiske handlingsrommet er begrenset etter kritikken fra FN og fellende dom i Den europeiske menneskerettsdomstolen. Hvordan staten tilrettelegger sin undervisning i religion og livssyn, handler ikke lenger bare om hva som er politisk ønsket og mulig gitt den sammensetning man pr i dag har i Stortinget. De foreldrene som gikk til søksmål mot staten har fått medhold i sine klager og saken er dermed løftet opp til å handle om hvordan staten Norge ivaretar sine minoriteter og sine menneskerettslige forpliktelser. Historien fra 1997, via alvorlig kritikk fra FN-komiteen for overvåking av menneskerettigheter og til fellende dom i EMD, burde ha lært oss at enkeltmennesker og livssynsminoriteters grunnleggende menneskerettigheter på tros- og livssynsområdet ikke kan kompromisses bort av et politisk og religiøst flertall, uavhengig av motiv.

Det vises for øvrig til Human-Etisk Forbunds høringssvar av 28.1.2008.

For Human-Etisk Forbund:
Buskerud fylkeslag

Olav S. Monsson
fylkesleder

Bjørn Haaland
organisasjonssekretær